

Р. П. МАРЧУК

Ростислав Петрович Марчук, кандидат юридичних наук, доцент, професор Національної академії державного управління при Президентові України

ПИТАННЯ МІЖНАРОДНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ

Про необхідність об'єднання зусиль правоохоронних органів та залучення міжнародних інституцій для протидії корупції наголошувалось низкою міжнародних організацій. Зокрема, про це йдеться в Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції (підписана 31.10.2003, ратифікована Україною 18.10.2006, набрала чинності для України 10.10.2010)¹.

Подолання корупції є першочерговим завданням для реалізації євро інтеграційного прагнення України. Про це наголошено в Угоді про асоціацію України та ЄС², а також у Підсумковій декларації Ризького саміту Східного партнерства (22.05.2015)³.

Слід зазначити, що нині проблема корупції – це не проблема окремої країни чи країн, це проблема світового масштабу. У світі не існує жодної країни, в якій була б відсутня корупція. Про це свідчать звіти міжнародної експертної організації⁴. На жаль, рівень корупції в Україні є найвищим серед країн Європи.

Тому питання удосконалення протидії корупції, в тому числі й розслідування корупційних злочинів, реалізації при цьому можливостей міжнародної співпраці є актуальним і для України, і для світової спільноти.

Удосконалення практичної реалізації міжнародної взаємодії при розслідуванні корупційних злочинів потребує належного науково-теоретичного вивчення.

Дотепер саме аспект міжнародної співпраці при розслідуванні корупційних злочинів залишається малодослідженим. Разом із тим, питання корупції були предметом наукового інтересу А. Ф. Волобуєва, Н. С. Карпова, О. М. Костенка, В. В. Лисенка, М. І. Мельника, М. І. Хавронюка, К. О. Чаплинського, С. С. Чернявського, В. Ю. Шепітька та ін. Підґрунтя для подальших наукових досліджень питань методики розслідування злочинів створене А. В. Іщенком, В. С. Кузьмічовим, Є. Д. Лук'янчиковим, Г. А. Матусовським, М. В. Салтевським, Л. Д. Удаловою та ін.

Зважаючи на міжнародний характер та масштаби корупції, існує потреба в міжнародній співпраці при розслідуванні корупційних злочинів.

Аналізу використання можливостей міжнародних організацій при розслідуванні корупційних злочинів присвячене наше дослідження.

У зв'язку з тим, що корупція останнім часом набуває транснаціонального характеру, виникає потреба в співпраці з іноземними правоохоронними органами, та звернення до останніх за правовою допомогою як на стадії досудового слідства, так і на стадії судового розгляду, зокрема коли йдеться про злочин, вчинений або має своє продовження на територіях більш ніж однієї держави.

Правова допомога у кримінальних провадженнях полягає у виконанні компетентними органами однієї держави дій, проведення яких необхідне для розслідування кримінального провадження, його розгляду в суді або виконання призначеного покарання в іншій державі.

Міжнародна правова допомога – це сукупність процесуальних дій, передбачених внутрішнім законодавством держави, які нею виконуються на запит іншої держави.

Запит у порядку надання правової допомоги – це звернення, доручення, клопотання, вимога, прохання іноземної держави чи України в особі її уповноважених органів про надання міжнародної правової допомоги.

Міжнародну правову допомогу в кримінальних провадженнях поділяють на такі види:

- проведення процесуальних дій;
- екстрадиція, тобто видача осіб для притягнення до кримінальної відповідальності або виконання вироку суду;

- здійснення кримінального переслідування;

- передача засуджених осіб для подальшого відбування покарання.

Для того, щоб отримати або надати правову допомогу, необхідно знати:

- про наявність правової бази між Україною та державою, з якою потрібно вирішити питання правової допомоги, наявність угод про правову допомогу;

- положення цих угод та сферу їх застосування;

- за наявності угоди потрібно звернути увагу на застереження, які були зроблені державами при її ратифікації;

- найменування центрального органу, на який покладено повноваження щодо виконання клопотань, його адресу;

- вимоги угоди щодо змісту клопотання та супровідних матеріалів;
- вимогу угоди щодо мови, якою складаються клопотання та супровідні документи;
- механізм передачі клопотання іноземній державі;
- терміни⁵.

Відповідно до законодавчо закріпленої договірної практики, чинні для України дво- та багатосторонні договори та закони про їх ратифікацію визначають Генеральну прокуратуру України як центральний орган з надання правової допомоги у кримінальних провадженнях, що перебувають на стадії досудового слідства, а Міністерство юстиції України – на стадії судового розгляду справ та виконання судових рішень.

Виконуючи ці функції, прокуратура діє в інтересах всіх установ України, які здійснюють досудове слідство.

Одним із основних напрямів міжнародного співробітництва органів прокуратури України є забезпечення виконання зобов'язань України за чинними міжнародними договорами про правову допомогу в кримінальних провадженнях.

Для забезпечення належної організації виконання міжнародних договорів щодо надання правової допомоги в кримінальних справах у Генеральній прокуратурі України в 1996 р. створено міжнародно-правове управління, до складу якого входить відділ правової допомоги, у діяльності якого слід відмітити три основні напрями роботи, а саме:

- організація виконання міжнародних доручень про проведення процесуальних дій на території України та отримання такої допомоги від закордонних правоохоронних органів;
- видача злочинців правоохоронним органам країн, де були скоєні злочини, та екстрадиція в Україну осіб, які розшукуються слідчими органами нашої держави, а також вирішення питань транзитного перевезення осіб, які тримаються під вартою;
- здійснення кримінального переслідування українських злочинців⁶.

З метою активної протидії корупції, яка носить міждержавний характер, виникла необхідність проводити співробітництво з Міжнародною організацією кримінальної поліції – Інтерпол. Співробітництво правоохоронних органів України з Інтерполом врегульоване міжвідомчим наказом № 3/1/2/5/2/2 «Про затвердження Інструкції про порядок використання правоохоронними органами можливостей НЦБ Інтерполу в Україні у попередженні, розкритті та розслідуванні злочинів». Співробітництво правоохоронних органів України з Генеральним секретаріатом Інтерполу та правоохоронними органами зарубіжних країн під час здійснення діяльності, пов'язаної з попередженням, розкриттям та розслідуванням злочинів, які мають транснаціональний характер або виходять за межі України, здійснюються за допомогою Національного центрального бюро Інтерполу в Україні, яке є підрозділом МВС України. У регіонах, зокрема, в ГУМВС України в Криму, м. Києві та Київській області, УМВС України в областях та м. Севастополі створено групи НЦБ Інтерполу, які координують відносини правоохоронних органів на місцях з НЦБ Інтерполу в Україні. НЦБ забезпечує співробітництво правоохоронних органів України та зарубіжних країн як загалом, так і з окремих напрямів боротьби зі злочинністю і правомочне:

- готувати та направляти ініціативні запити за кордон;
- готувати та надсилати відповіді на запити зарубіжних правоохоронних органів;
- здійснювати обмін оперативно-розшуковою, оперативно-довідковою та криміналістичною інформацією про підготовку і вчинення злочинів та причетних до них осіб, а також архівною та процесуальною інформацією;
- здійснювати обмін досвідом роботи, законодавчими та іншими нормативними актами, навчально-методичною літературою з питань діяльності правоохоронних органів;
- здійснювати обмін науково-технічною та іншою інформацією з питань боротьби зі злочинністю⁷.

Перевірка з використанням каналів та можливостей НЦБ може здійснюватись лише щодо діянь, визначених кримінальним законодавством як злочин, крім тих, які мають військовий, політичний, релігійний чи расовий характер.

При розслідуванні економічних злочинів можливості НЦБ Інтерполу можуть використовуватись для отримання інформації щодо окремих суб'єктів господарювання, окремих аспектів господарської діяльності юридичної чи фізичної особи, перевірки автентичності документів та фактів можливого використання злочинцями підроблених фінансово-господарських документів, ідентифікації осіб, які підозрюються у вчиненні злочинів за обліками поліції зарубіжних країн, міжнародного розшуку осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні економічних злочинів каналами Інтерполу.

У ході розкриття та розслідування економічних видів злочинів правоохоронними органами України каналами Інтерполу може бути отримана така інформація:

- офіційна назва юридичних осіб, зареєстрованих за кордоном;
- їх юридична адреса, номер та дата реєстрації;
- прізвища та імена фізичних осіб-засновників, керівників;
- напрями діяльності;
- розмір статутного фонду;
- відомості про поточний фінансовий стан юридичної особи;
- відомості кримінального характеру про діяльність юридичних та фізичних осіб.

З урахуванням новел українського законодавства ключовим органом, що буде здійснювати розслідування корупційних злочинів є Національне антикорупційне бюро України⁸. Враховуючи, що Національне

антикорупційне бюро України розслідуватиме та розкриватиме корупційні злочини, які вчинені вищими посадовими особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та становлять загрозу національній безпеці, йому доведеться здійснювати міжнародну взаємодію. Адже злочинно здобуті доходи, як правило, «виводяться» за кордон. Таким чином, спостерігаємо легалізацію (відмивання) доходів, здобутих у результатів корупційної злочинності.

За наявності ознак легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, ефективною є взаємодія правоохоронних органів у рамках Групи Егмонт.

Група Егмонт є міжнародним об'єднанням національних органів фінансових розвідок⁹.

Україна є членом Групи Егмонт в особі Державної служби фінансового моніторингу України¹⁰.

Обмін необхідною для розслідування злочинів інформацією у рамках Групи Егмонт характеризується оперативністю для простотою виконання запитів (у порівнянні зі співпрацею в рамках Інтерполу).

Крім того, ефективним є спосіб здобуття інформації про осіб, капітали яких знаходяться за кордоном, через відділи з економічних питань у складі дипломатичних представництв України за кордоном¹¹.

Як бачимо, корупційні злочини, особливо вчинені вищими посадовими особами держави, мають транснаціональний характер. Корупція є проблемою світового масштабу.

Для ефективного розслідування корупційних злочинів необхідна належна міжнародна взаємодія як правоохоронних, так і дипломатичних та економічних установ.

Міжнародна взаємодія при розслідуванні корупційних злочинів може здійснюватись як традиційним способом шляхом використання можливостей Інтерполу, так і за допомогою відносно нових для правоохоронної практики інструментів – Групи Егмонт та відділів з економічних питань у складі дипломатичних представництв України за кордоном.

Ефективність взаємодії залежатиме не лише від якості співпраці на міжнародному рівні, а й від співпраці правоохоронних органів, зокрема Національного антикорупційного бюро України з Генеральною прокуратурою України, Міністерством закордонних справ України, Міністерством внутрішніх справ України, Державною службою фінансового моніторингу України.

¹ Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31.10.2003 // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 49. – С. 2048.

² Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014 // Офіційний вісник України. – 2014. – № 75. – Т. 1. – Ст. 2125.

³ Joint Declaration of the Eastern Partnership Summit (Riga, 21–22 May 2015) : [Electronic resource] : <http://www.consilium.europa.eu/en/workarea/downloadAsset.aspx?id=40802196824>

⁴ Corruption perceptions index 2014 // Transparency International : [Electronic resource] : <http://www.transparency.org/cpi2014/results>

⁵ Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах від 21.01.1993 [СНД, Мінськ] // Офіційний вісник України від 16.11.2005. – № 44. – Ст. 2824.

⁶ Міжнародне право : навч. посіб. / М. В. Буроменський, І. Б. Кудас, А. А. Масівська та ін.; За заг. ред. М. В. Буроменського. – К. : Юрінком Інтер, 2005. – С. 216.

⁷ Про затвердження Інструкції про порядок використання правоохоронними органами можливостей НЦБ Інтерполу в Україні у попередженні, розкритті та розслідуванні злочинів : наказ Міністерства внутрішніх справ України, Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України, Державного комітету у справах охорони державного кордону України, Державної митної служби України, Державної податкової адміністрації України від 09.01.1997 № 3/1/2/5/2/2 // Офіційний вісник України. – 1997. – № 9. – С. 77.

⁸ Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14.10.2014 № 1698-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 47. – Ст. 2051.

⁹ The Egmont Group of Financial Intelligence Units : [Electronic resource] : <http://www.egmontgroup.org/>

¹⁰ Про порядок участі центральних органів виконавчої влади у діяльності міжнародних організацій, членом яких є Україна : Постанова Кабінету Міністрів України від 13.09.2002 № 1371 // Офіційний вісник України. – 2002. – № 38. – Ст. 1776.

¹¹ Про деякі питання представництва економічних інтересів України за кордоном : Указ Президента України від 08.04.2010 № 522/2010 // Офіційний вісник України. – 2010. – № 27. – Ст. 1052.

Резюме

Марчук Р. П. Питання міжнародної взаємодії при розслідуванні корупційних злочинів.

Актуалізовано необхідність здійснення міжнародної взаємодії при розслідуванні корупційних злочинів. Висвітлено можливість використання співпраці у рамках Інтерполу, а також Групи Егмонт та відділів з економічних питань у складі дипломатичних представництв України за кордоном.

Ключові слова: корупція, злочин, розслідування, Інтерпол, Група Егмонт, відділ з економічних питань.

Резюме

Марчук Р. П. Вопросы международного взаимодействия при расследовании коррупционных преступлений.

Актуализировано необходимость осуществления международного взаимодействия при расследовании коррупционных преступлений. Освещены возможности использования сотрудничества в рамках Интерпола, а также Группы Эгмонт и отделов по экономическим вопросам в составе дипломатических представительств Украины за рубежом.

Ключевые слова: коррупция, преступление, расследование, Интерпол, Группа Эгмонт, отдел по экономическим вопросам.

Summary

Marchuk R. Issues of international cooperation while making investigation of corruption offences.

The necessity of international cooperation realization while making investigation of corruption offences is actualized. The possibilities of using cooperation within Interpol, the Egmont Group and departments of Economic Affairs as a part of diplomatic missions of Ukraine abroad.

Key words: corruption, offence, investigation, Interpol, the Egmont Group, department of Economic Affairs.

УДК 341.215

М. І. ОТРОШ

Михайло Іванович Отрош, кандидат юридичних наук, докторант Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ ЗНАЧЕННЯ ТИТУЛІВ ПАПИ РИМСЬКОГО

Папа Римський – загальноприйнята назва єпископа Риму, глави Католицької Церкви, офіційний титул якого «*Episcopus Romae, Vicarius Iesu Christi, Succesor principis apostolorum, Summus Pontifex Ecclesiae Universalis (Catholicae), Primas Italiae, Archiepiscopus et Metropolitae provinciae Romanae, Princeps Civitatis Vaticanae, Servus servorum Dei*» («єпископ Риму, вікарій (намісник) Ісуса Христа, наступник князя апостолів, Верховний понтифік Вселенської (Католицької) Церкви, примас Італії, архієпископ і митрополит Римської провінції, суверен Держави Міста Ватикан, слуга слуг Божих»). Папа Бенедикт XVI у 2006 р. відмовився від титулу «патріарх Заходу», який існував лише в силу традиції і не мав чітко визначеного значення. Цей титул часто вживався у XVI–XVII ст.ст., а в *Annuário Pontifício* (італійською «Папський щорічник») вперше був розміщений у 1863 р.¹

Згідно з Новим Заповітом, Ісус Христос довірив апостолу Петру особливу роль – бути основою і пастирем усієї церкви, покликаним до того, щоб укріпити її у вірі: «Я кажу тобі: ти Петро, *тобто «камінь»*, і на цьому камені Я збудую Церкву Мою, і врата пекла не здолають її. І дам тобі ключі Царства Небесного; і що зв'яжеш на землі, те буде зв'язане на небесах, і що розв'яжеш на землі, те буде розв'язане на небесах» (Мф 16, 18–19); «Я молився за тебе, щоб не ослабла віра твоя; і ти колиш, навернувшись, утверди братів твоїх» (Лк 22, 32); «паси вівці Мої» (Ін 21, 17)². Відповідно до вчення Католицької Церкви, особливу роль верховного апостола, князя апостолів (*princeps apostolorum*) Петра, який був першим Папою Римським, успадкували його наступники – єпископи Риму, міста, в якому церква була заснована апостолом Петром і в якому останній зазнав мученицької смерті³.

Першим титулом у титулатурі Папи Римського названо титул «єпископ Риму». Термін «єпископ» (грецькою *ἐπίσκοπος* – наглядаючий, начальницький, лагінською *episcopus*) означає духовну особу, яка наділена повнотою священства і завдяки благодаті Святого Духа стала наступником апостолів і пастирем у Церкві, наставником у вірі, предстоятелем священного богослужіння і вершителем влади управління. При хіротонії (посвяченні) разом з благодаттю Святого Духа єпископ приймає єпископське служіння, яке саме по собі являється єдиним (як онтологічна приналежність до місії і життя церкви), але поділяється на три види відповідно до виконання різних обов'язків: служіння освячення, учительства та управління⁴. Згідно з католицьким вченням, особливу роль Петра, довірену йому Самим Ісусом Христом, – роль «основи» і «пастиря» усієї Церкви Христової, який повинен укріпити її у вірі (Мф 16, 18–19; Лк 22, 32; Ін 21, 17)⁵, – наслідують наступники Петра на єпископській кафедрі Риму, Римські папи, котрі виконують по відношенню до колегії єпископів ту ж роль, яку Петро виконував стосовно громади апостолів⁶.

Другий титул Папи Римського «вікарій (намісник) Ісуса Христа» має таку історію. Папа Лев I (440–461) вважав себе таким, що стоїть над усіма єпископами. У нього ми вперше зустрічаємося з характеристикою папи як намісника Петра⁷. Папа Римський Гелазій I (492–496) обґрунтував у своїх творах і відстоював на практиці примат єпископа Риму, а на Римському соборі 495 р. його першим серед пап вітали як «намісника Христа» («*vicarius Christi*»)⁸. Папа Микола I (858–867), переслідуючи далекосяжні цілі, називав себе намісником Христа на землі (*Vicarius Christi*), влада якого походить безпосередньо від Бога. Його авторитет – це авторитет Бога, і на нього покладена найвища повчальна влада, а, отже, йому належить верховна судова і законодавча влада. Таким чином, судження і постанови папи прирівнюються за значенням до канонічних законів, а собори слугують лише для обговорення розпоряджень папи. Спираючись на місцевих єпископів, папа прагнув використати центральну церковно-адміністративну владу по відношенню до набираючих силу митрополитів. Так, він успішно позбавив влади архієпископів Равенського і Реймського, які протиставили себе Риму⁹. Для обґрунтування і юридичного формулювання владних претензій середньовічного папства був використаний так званий Псевдоісидорів збірник (декреталії) – зібрання, переважно підроблених, папських листів і документів¹⁰.